

Lohkančehppodaga iskan 3. ceahkkái

Oahpaheddjiidbagadus 2015

“Kártengeahččalemiid ulbmil lea iskat leat go ovttaskas oahppit geat dárbbasit liige čuovvoleami gálggain ja fágain. Kártengeahččaleamit leat oassin oahpahusa dađistaga-árvoštallamis”

1 Sisdoallu

1	Sisdoallu.....	2
1	GEAHČČALEAMI BIRRA.....	3
1.1	Sierra beroštumi rádji.....	4
1.2	Maid mihtida 3. ceahki lohkančehppodaga iskan?	5
1.3	3. ceahki kártengeahččaleami oassegeahččaleamit.....	6
	<i>Lohkat sániid</i>	7
	<i>Čállit sániid</i>	7
	<i>Áddet sániid – 1. oassi</i>	8
	<i>Áddet maid lohká – 1. oassi</i>	8
	<i>Áddet sániid – 2. oassi</i>	9
	<i>Áddet maid lohká – 2. oassi</i>	9
1.4	Mo geavahit bohtosiid viidásit oahppamii	10
2	OVDAL GEAHČČALEAMI.....	12
2.1	Dieđut váhnemiidda	12
2.2	Dieđut ohppiide.....	12
3	GEAHČČALEAMI ČAĐAHETTIIN.....	13
3.1	Ohppiid áican.....	13
3.2	Praktihkalaš dieđut.....	14
4	GEAHČČALEAMI MANŊNEL.....	15
4.1	Mo čuovvolit ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde dahje juste bajábealde....	15
4.2	Viidásat kárten ja doaibmabijut	16
	<i>Lohkat sániid</i>	17
	<i>Čállit sániid</i>	18
	<i>Áddet sániid</i>	19
	<i>Áddet maid lohká</i>	20
4.3	Čuovvolit bohtosiid oahpaheaddjejoavkkus	22
5	SKUVLAJØĐIHEADDJI OVDDASVÁSTÁDUS.....	23
6	Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid	24

1 GEAHČČALEAMI BIRRA

Dat bagadus lea dutnje geas leat oahppit geat galget čadahit lohkančehppodaga iskama 3. jahkeceahkis. Bagadusas leat rávvagat ja dieđut dan birra maid berre dahkat ovdal go čadaha geahččaleami, čadahettiin ja maŋjel čadaheami. Bagadusa maŋemus oasis mitaluvvo veaháš dan birra maid berre dahkat maŋjel čadaheami, ja čilge veahá mo bohtosiid sáhttá geavahit viidásit čuovvoleapmái. Sáhtát lohkat eambo geahččaleami birra Oahpahusdirektoráhta neahttasiiduin (www.udir.no).

KÁRTENGEAHČČALEMIID BIRRA

- **Mii lea geahččaleami ulbmil?**

Geahččaleamit galget addit dieđuid dan birra guđet oahppit dárbbasit erenoamáš čuovvoleami. Kártengeahččaleamit galget čájehit leat go oahppit geat eai leat oamastan dárbbaslaš gálggaid álgoohpahusas. Bohtosat galget veahkkin oahpaheddjiide ja skuvlajodiheddjiide fuobmát ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde, ja dárbbasit liige čuovvoleami. Dieđuid maid oažžu kártengeahččaleamis ferte buohtastahttit eará dieđuiguin mat skuvllas muđui leat oahppi birra. Jus bohtosat čájehit ahte oahppis lea váilevaš doabaipmárdus ja/dahje gálggat, de dáidá leat dárbu eambo kártet ovdal go oahppi oažžu erenoamáš čuovvoleami.

- **Maid lohkančehppodaga iskan mihtida?**

Kártengeahččaleamit galget iskat man muttus ohppiid doabaipmárdus ja lohkančehppodaga leat oahppoplánaid mihtomeriid ektui das mii guoská vuodđogálggaide. Geahččaleamis leat ollu álkis bargobihtát, ja addáge unnán dieđuid ohppiid birra geat máhttet buot dahje measta buot bargobihtáid. Áidna maid sáhttá dadjat ohppiid birra geat máhttet eanaš oasi dahje buot barggaid, lea ahte sis leat doarvái buorit gálggat viidásit oahppamii, muhto leat unnán dieđut das man bures sii duođai máhttet. Diekko sierranit kártengeahččaleamit nationála geahččaleamiin, go dain leat maid váttis bargobihtát mat addet dieđuid buot dásiid birra.

- **Galget go buot oahppit čadahit kártengeahččaleamiid?**

*Buot 3. ceahki oahppit galget čadahit iskama. Oahppit geat leat buohccit, dahje eará ákkaid geažil, eret geahččalanbeaivvi, galget beassat iskama čadahit eará beaivvi. Eambo dieđut luvvema birra leat *Retningslinjer for gjennomføring (Njuolggadusat čadaheapmái)*.*

- **Sáhttá go iskama heivehit ohppiide?**

Skuvllas lea ovddasvástádus láchit dili vai oahppit geat dárbbasit erenoamáš heiveheami, maid sáhttet čadahit kártengeahččaleami. Heivehit sáhttá ovdamearkka dihte nu ahte iskan čadahuvvo unnit joavkkus, oktolanjas dahje ahte leat mánga bottu iskama čadahettiin. Skuvla ii sáhte ieš ráhkadit ortnegiid mat sáhttet váikkuhit ohppiid bohtosiidda, degomat geavahit veahkkeneavvuid dahje bidjat guhkut áiggi juohke siidui. Skuvlajodiheddji galgá árvoštallat dárbbasit go ovttaskas oahppit sierra heiveheami.

- **Geas lea ovddasvástádus kártengeahččaleami čadaheapmái?**

Skuvlajodiheddjis lea bajimus ovddasvástádus láchit dili nu ahte buot oahppit čadahit.

1.1 Sierra beroštumi ráđji

Kártengeahččaleami ulbmil lea gávdat ohppiid geat dárbbasit sierra čuovvoleami go galget oahppat lohka vuodđogálgan. Sierra beroštumi ráđji meroštallojuvvo dainna lágiin ahte dihto ohppiidjoavkku bohtosat guorahallojuvvojit vuosttas čadaheami maŋnel. Sierra beroštumi ráđji biddjo dan mielde man ollu čuoggáid dat 20 proseantta ohppiin geain leat heajumus bohtosat leat ožžon. Don gávnnat gaskaboddosaš sierra beroštumi rájiid registrerenskovis gihppagis *Čađahan- ja árvoštallanbagadus* mii lea almmuhuvvon *Prøveadministrasjonssystemet* (Geahččalemiid hálddašanvuogádagas) (PAS). Jáhkimis lea unnán erohus gaskaboddosaš ja loahpalaš sierra beroštumi rájiid gaskkas.

Lea dehálaš atnit muittus ahte sáhttet leat oba iešguđet áššit maiguin oahppit, geat leat vulobealde sierra beroštumi ráji, rahčēt, ja oalle iešguđet áššit maid máhttet. Danne fertet ge buhtastahttit ovttaskas ohppiid bohtosiid eará dieđuiguin mat leat oahppi birra ovdalaččas, go galgá gávnnahit mo viidáseappot bargá. Lea dehálaš ahte skuvla gulahallá váhnemiiguin bohtosiid birra ja mo áigu viidáseappot bargat, erenoamážit jus leat oahppit geat dárbbasit sierra čuovvolahttima. Dalle besset váhnemat doarjut iežaset máná lohkašgálggaid ovddidemiin. Eanas oahppit geaid fuobmá lohkančehppodaga iskama bokte, dáidet sáhttit oažžut čuovvoleami heivehuvvon oahpahusa rámmaid siskkobealde. Leat goitge muhtin oahppit geaid berre iskkadit viidáseappot oaidnin dihte dárbbasit go erenomášoahpahusa.

Sierra beroštumi ráđji ii galgga gehččojuvvot čavga ráđjin. Muhtin oahppit geat ožžot juste dan mađe čuoggáid ahte leat bajábealde sierra beroštumi ráji, sáhttet maiddá dárbbasit erenomáš čuovvoleami. Seammás soaitá oahpaheaddji vásihit ahte muhtin oahppi oažžu nu čuoggáid ahte lea vulobealde dahje juste sierra beroštumi ráji alde, vaikko ovddeš áicamat čájehit eará. Lea danne dehálaš árvoštallat ja buhtastahttit eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

Muitte:

- ✓ Ohppiid sierra beroštumi ráji vulobealde galgá viidáseappot čuovvolit.
- ✓ Don fertet mitalit váhnemiidda lohkančehppodaga iskamiid bohtosiid birra, erenoamážit jus čájehuvvo ahte oahppi lea sierra beroštumi ráji vulobealde ja dárbbasa erenomáš čuovvoleami.
- ✓ Maiddá oahppit geat ožžot čuokkessupmiid juste bajábeale sierra beroštumi ráji, soitet dárbbasit viidásit čuovvoleami.
- ✓ Ohppiid bohtosat galget buhtastahttojuvvot eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra.

1.2 Maid mihtida 3. ceahki lohkančehppodaga iskan?

Lohkančehppodaga iskamiid vuodđu lea dat mo vuodđogálga *máhttit lohkat* lea čilgejuvvon Máhttoloktema (LK06S) oahppoplánain ja sámegiela vuosttašgiellan gelbbolašvuodamihtuin.

1.-3. ceahkiid lohkančehppodaga iskamát speadjalastet mo vurdojuvvon lohkančehppodaga ovdánit: gielalaš diđolašvuoda rájes, bustávvamáhtu ja sátnelohkama bokte dassázii go máhtta lohkat mángga lágan teavsttaid ja fáhtet sisdoalu. Lea dehálaš muitit ahte dat galggat duohtadilis ovdánit buohtalaga, ovdamearkka dihte lohket/čállet oahppit sániid iešguđet ládje, dan mielde man oahpis sátni lea sutnje.

- **Gielalaš diđolašvuoha**

Ovdal go mánát ohppet lohkat, de sii beroštit eanas sisdoalus ja oaivilis go geavahit giela. Go galgá oahppat lohkat, fertejit mánát eambo giddet fuomášumi giela hápmái ja struktuvrii. Okta oahpes ovdamearka dása lea go máná ipmirda ahte sátni láigenođđu lea guhkit go sátni láigi, váikko ieš láigi duohtavuodas lea guhkit go láigenođđu. Go oahppit galget čoavdit alfabehtalaš koda, de fertejit giddet fuomášumi dasa ahte daddjojuvvon sánit leat ráhkaduvvon jietnadagain. Stoahkat gielain, ovdamearkka dihte go “máistaša” ártegis sániid ja riimmaiguin bargá ovddidit dán diđolašvuoda. Go oahppit máhttet dovdat (ja rievdadallat) ovttaskas jietnadagaid daddjojuvvon sániin, dalle leat fonemalaš diđolaččat.

- **Sihkkaris bustávvamáhttu**

Sihkkaris dahje doaimbi bustávvamáhttu mearkkaša ahte oahppit jođánit ja beaktilit máhttet čatnat bustámaid jietnadagaide (giellajienaide) ja nuppe ládje (máhttu lea automatiserejuvvon). Oahppi ipmirda ahte juohke bustávva prinsihpas ovddasta ovttá jietnadaga hupmangiela. Ipmirdit čanastusa gaskal hupmangiela jietnadagaid ja čállingiela bustámaid, lea *kritihkalaš fáktor* alfabehtalaš čállingiela oahppamii.

- **Lohkat ja čállit sánit**

Sáhtta geavahit iešguđet strategiijaid sániid lohkamii ja čállimii. Lohkat *fonologalaččat* mearkkaša ahte jorgala bustámaid jietnadahkan ja geassá dáid oktii sátnin maid dovdat (lohkki sáhtta **gullat** man sáni jietnadanminsttar sulastahtta). Máhttit fonologalaččat lohkat lea buorre vuodđun oahppat ortográfalaččat lohkat. Lohkat *ortográfalaččat* mearkkaša ahte dovda bajil stuorát ovttadagaid nugo stávvaliid, bustávvaovttastumiid ja olles sániid (Lohkki **oaidná** guđe sáni sátnegovva govvida). Ortográfalaš sátnelohkan lea eaktun olahit buriid lohkančehppodaga.

Ollu oahppit geain leat lohkan- ja čállinváttisvuodát olahit dađistaga dohkálaš sátnelohkančehppodaga. Muhtimin leat goitge gaskaboddosaš dahje bastevaš váttisvuodát *čállit* sániid riektá. Čállingeahččaleapmi addá dieđuid das man bures oahppit máhttet analyseret hupmangiela jietnadagaid, ja máhttet go oahppit čállit sániid mat eai čállo nu go daddjojit. Dan dihte lea čálliniskan oassin lohkančehppodaga kártemis.

Čállit *fonologalaččat* mearkkaša ahte sirre daddjojuvvon sáni jietnadagaid, kode jietnadagaid bustávvan ja čállá bustávaid nu ahte dain šaddá sátni. Čállit *ortográfalaččat* mearkkaša ahte oahppi čállá olles sániid dahje sátnegovaid riehta, váikko sánit eai čállo nu go daddjojit. Ortográfalaččat čállit lea eaktun dasa ahte olaha buriid čállingálggaid.

Oahppit dárbbasit máhttit sihke fonologalaš ja ortográfalaš sátnelohkama ja čállima. Dát guokte sátnelohkan- ja stávenvuogi geavahuvvojit iešguđet ulbmiliidda, dan mielde man oahppásat sánit leat sutnje gii galgá lohkat dahje čállit. Jus sátni lea amas dahje háreve, de geavaha oahppi dávjimusat fonologalaš strategiija. Oahpes sániid fas lohket ja stávejit ortográfalaččat.

- **Lohkanáddejupmi /Lohkanipmárdus**

Lohkanoahpahusa ulbmil lea ahte oahppit galget máhttit lohkat teavsttaid sihke muosáhusa ja oahppama váste. Oahppoplánaid čilgehusain das mii lohkama vuodđogálga lea, biddjo ohppiid lohkanipmárdus guovddáš áššin. Leat máŋga beali mat váikkuhit dasa man bures mii ipmirdit dan maid lohkat. Sátnelohkangálggat, sátnemáhttu, duogášmáhttu fáttá birra, lohkanstrategiijat ja bargomokta leat buohkat bealit mat váikkuhit lohkanipmárdussii.

Nuoramus ohppiin lea dávjá eahpesihkkaris sátnelohkan mii gáržžida lohkanipmárdusa. Dađi mielde lohkaohppet oahppit sániid jođáneappot ja sihkkareappot, seammás go teavsttat šaddet váddáseappot. De álget eará bealit, degomat sátnemáhttu, lohkanstrategiijat ja mokta dađistaga váikkuhit eambo ohppiid lohkanipmárdussii.

Geahččalemiid geavaheapmi

1. ceahki lohkančehppodaga iskamis iskkaduvvojit erenoamážit dat gálggat mat leat lohkama ja čállima vuodđun, dego bustávva-/ jietnadatmáhttu. 2. ceahki lohkančehppodaga iskamis iskkaduvvojit erenoamážit sániid, álkes cealkagiid ja teavsttaid lohkan. 3. ceahkis lohkančehppodaga iskamis fas gáibiduvvo eambo lohkanipmárdus, go teavsttat leat guhkibut ja váddáseappot. Jus oaivvildat ahte muhtin oahppit eai náke lohkat teavsttaid mat leat dán ceahki iskamis, de ávžžuhuvvo geavahit 2. ceahki kártengeahččaleami. Jus oahppi rahčá bustávva- ja jietnadatmáhttu vuodđoáššiiguin, de ávžžuhuvvo geavahit 1. ceahki kártengeahččaleami.

1.3 3. ceahki kártengeahččaleami oassegeahččaleamit

3. ceahki lohkančehppodaga iskamis leat njeallje oassegeahččaleami. Oassegeahččaleamit kártejit čállingiellagálggaid maiguin oahppit geain lea riska/várra oážžut lohkan- ja čállinváttuid dávjá rahčet. Dát leat omd. lohkat ja stávet sániid, ja maiddá ipmirdit sániid, cealkagiid ja teavstta.

Lea dehálaš ahte don leat oahpásmuvvan geahččaleami sisdollui ovdal geahččalanbeavvi. Ávžžuhit ahte dus lea ohppiidgihpa sadjogis go logat oassegeahččalemiid čilgehusaid, vai buoremus lági mielde oahpásmuvat bargobihtáide.

3. ceahki lohkančehppodaga iskan lea ná huksejuvvon:

- Lohkat sániid

- Čállit sániid
- Áddet sániid – 1. oassi
- Áddet maid lohká – 1. oassi
- Áddet sániid – 2. oassi
- Áddet maid lohká – 2. oassi

Mearkkaš ahte dat guokte oassebarggu *Áddet sániid* -oasis, *Synonymat* ja *Sániid cealkagiin* galget árvvoštallojuvvot ovttas, ja addet ovtta mihtu sátneriggodaga birra. Seamma guoská dan guovtti oassái mat gullaba *Áddet maid lohká* –oassái, *Lohkat mitalusa* ja *Lohkat fáktátevstta*, mat oktii addet ovtta mihtu oahppi lohkanipmárdusas.

Lohkat sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte oahppi sátnelohkangálggaid sátneviđe-/sátneláhkkegeahččalemiin.

Mo: Oahppit galget gávnnahit guđet njeallje sáni gullet ovttá bustávasekvensii dainna lágiin ahte bidjet sázuid sániid gaskii, ovdamearkka dihte **siimijadon - sii | mii | ja | don**

Oahppit barget iešheanalaččat ja ožžot vihtta minuhta bargat.

Manne: Oassegeahččaleapmi galgá čájehit máhtta go oahppi lohkat ortográfalaččat. Lohkat ortográfalaččat lea vuodđun lohkat iešguđet lágan teavsttaid njuovžilit ja ipmárdusain. (gč. oahppoplána mihttomeriid 4. ceahki maŋgel).

Hástalusat: Oassegeahččaleapmi gáibida ahte sániid čállinvuohki (ortografiija) lea bisánan muitui, nu ahte oahppi dovdá sániid jođánit ja álkit. Ohppiin, geat merkejit unnán rievttis sátnegaskkaid, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Oahppit geat eanas geavahit fonologalaš strategiija, ádjánit guhká dáinna bargguin. Seammás dáidet sii oažžut váttisvuodaid danne go mánga sáni eai čállo justu nu go daddjojit. Oahppit geat lohket menddo dárkilmeahttumit dahje beare jođánit, meddet dávjá danne go bargu gáibida ahte lohká dárkilit sániid vai earuha oaiviladdi sániid.

Čállit sániid

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtta go oahppi čállit sániid riehta go oahpaheaddji dadjá (diktáhtta).

Mo: Don logat cealkaga. Oahppi galgá čállit ovttá sáni cealkagis, ovdamearkka dihte: “Áddjá mitala doložiid. Čále sáni *áddjá*.” Čállit sániid sisttisoallá gávdat jietnadagaid main sátni lea ráhkaduvvon (fonologalaš analysa), kodet jietnadagaid bustávvan ja hábmet bustávaid motoralaččat. Iskamis leat sihke sátnit mat daddjojit nu go čállojit ja sátnit mat čállojit eará ládje go daddjojit.

Manne: Dáddjon sáni analysa ja kodet jietnadagaid bustávvan lea gáibideaddji bargu: Oahppi ferte, lassin dasa go juohká sáni jietnadagaide, máhttit viežžat muittus bustávaid mat gullet guđege jietnahkii. Jus oahppi rahčá fonologalaš analysain, de dát sáhtta čájehit ahte leat fonologalaš váttut, mii lea dábálaš mángga oahppis geain leat lohkan- ja čállinváttut. Oassegeahččaleapmi čájeha maid máhtta go oahppi čállit muhtin sániid ortográfalaččat (čállit olles sániid riehta, váikko eai čállo nu go daddjojit).

Hástalusat: Ohppiin, geat čállet sániid vearrut, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan váttisvuodáide sáhttá leat váilevaš bustávamáhhtu dahje ahte sii rahčet analyseret daddjojuvvon sániid jietnadagaid. Muhtimat fas rahčet motoralaččat bustávid hábmemin. Čállin dihte sániid mat čállojit eará ládje go jietnaduvvojit dárbbášuvvo maiddái ortográfalaš máhtu (degomat sániin main galgá čállit *b* gokko daddjo *v*: /rievan/ - rieban).

Áddet sániid – 1. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte oahppi sátneriggodaga synonymageahččalemiin mas sánit leat vižžojuvvon smávvasvuvladási oahppogirjjiin.

Mo: Bargobihtát leat juhkkojuvvon njealji oassái: okta bargobihtásátni ja golbma vejolaš vástádus. Álggos logat bargobihtásáni, ovdamearkka dihte “suhttat”. Dasto logat vejolaš vástádusaid: “liikot”, “eaddut”, “suddadit” ja siđat oahppi merket dan vástádusa mas lea seamma mearkkašupmi go sánis “suhttat”.

Manne: Buorre sátneriggodat lea eaktun dasa ahte bures ipmirda sihke hupman- ja čállingiela. Jus oahppi ii ipmir oaivilguoddi sániid teavsttas, de ráddje ipmárdusa tekstii. Bargu nannet ohppiid sátneriggodaga, ovttas akademalaš sátneriggodagain mii čielgasit lea čálalaš fágateavsttaid dovdomearka, berre dahkkot miehtá skuvlaáiggi.

Hástalusat: Ohppiin, geat merkejit vearu sániid, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan váttisvuodáide sáhttá leat ahte oahppis lea váilevaš máhttu sániid ja sániid mearkkašumi birra mat dábálaččat adnojit smávvasvuvladásis. Jus oahppi ii leat guldalan go oahpaheaddji lohká, muhto lea geahččalan ieš lohkat sániid, de sáhttá siva váttisvuodáide leat ahte oahppi rahčá sátne- dahje cealkkalohkamin (iešalddis lohkanproseassain).

Áddet maid lohká – 1. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi mihtida máhttu go oahppi lohkat ja ipmirdit mitalusa.

Mo: Oahppit galget lohkat mitalusa masa gullet govat ja vástidit válljenbihtáid dan birra maid leat lohkan. Muhtin gažaldagain galget oahppit gávdat dieđuid mat leat čielgasit ovdanbuktojuvvon teavsttas. Eará gažaldagain fas galget oahppit ieža gávnnahit čielgehusa áššái dahje oktii bidjat dieđuid mat gávnojit iešguđet osiin teavsttas. Oahppit ožžot geavahit dan áiggi maid dárbbášit.

Manne: Oahppit galget máhttit lohkat iešguđetlágan teavsttaid ja ipmirdit ja oažžut dain oaivila. Čáppagirjjálaš teavsttaiguin deaivvadit oahppit sihke skuvllas ja astoáiggis. Čáppagirjjálaš teavsttaid vuodul besset oahppit hárvánit iešguđetlágan jienaide, geahččanguovlluide, árvvuide ja miellaguottuide.

Hástalusat: Oahppit, geain leat ollu meattáhusa bargobihtáin, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan váttisvuodáide sáhttet leat heajos sátnelohkangálggat dahje váttisvuodát ipmirdit maid sánit teavsttas mearkkašit. Lohkki beroštupmi teavstta fáddái ja ovddeš vásáhusat dán lágan teavsttaid lohkamiin, váikkuhit ollu dasa makkár mokta lohkkis lea lohkat dán mađe guhkes teavsttaid.

Áddet sániid – 2. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtta go oahppi gávnnahit maid sátni mearkaša dan vuodul makkár konteavsttas lea adnon.

Mo: Sánit dahje sátnehámit main oahppit galget gávdnat mearkašumi leat dakkárat main leat guokte dahje eanet iešguđet mearkašumi. Oahppit gullet dáid sániid go don logat cealkaga, ovdamearka dihte *“Jovvna vuodjá biillain.”* Dasto logat golbma cealkaga main seamma sátni adno: *“Skávhli vuodjá mearas”, “Guolli vuodjá jogas”* ja *“Elle vuodjá luoddaráigge”*. Oahppi galgá merket cealkaga mas jerrojuvvon sánis lea seamma mearkašupmi go vuosttaš cealkagis *“Jovvna vuodjá biillain.”* Muhtin homonymain lea erohus sániid dadjamis, vaikko čállojit ovttá ládje. Daid berre oahpaheaddji geahččalit lohkat nu neutrálat go vejolaš. Lassin dasa ahte oahppi dovda jerrojuvvon sániid/sátnehámiid mearkašumi, gáibiduvvo ahte son ipmirda cealkagiid.

Manne: Konteaksta lea dehálaš dasa mo dulkot dihto sáni dahje sátnehámi; sátnesisdoallu sáhtta rievddadit dan mielde man oktavuodas geavahuvvo. Buorre čálalaš gulahallan eaktuda buori sátneriggodaga. Jus oahppi ii ipmir teavstta oaivilguoddi sániid, de lea maiddáai váttis ipmirdit maid lohka.

Hástalusat: Ohppiin geat merkejit vearu cealkagiid, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Sivvan váttisvuodaide sáhtta leat ahte oahppis lea heittot sátneriggodat. Jus oahppi ii leat guldalan go oahpaheaddji lohka, muhto lea ieš geahččalan lohkat cealkagiid, de soaita oahppi rahčat sátni- dahje cealkkalohkamiin (iešalddis lohkanproseassain).

Áddet maid lohka – 2. oassi

Maid: Oassegeahččaleapmi kárte máhtta go oahppi lohkat ja ipmirdit oktiibiddjon teavstta muhtin luonddufága fáttá birra.

Mo: Oahppit galget lohkat fáktateavstta masa gullet govvosat ja vástidit válljenbihtáid dan birra maid leat lohkan. Go oahppit galget vástidit gažaldagaide, fertejit gávdnat dieđuid mat čielgasit bohtet ovdan teavsttas, dahje ovttastahttit dieđuid mat leat čállojuvvon iešguđet osiide teavsttas. Oahppit ožžot ádjánit nu guhka go dárbbášit.

Manne: Oahppit galget oahppat lohkanhálggaid maiguin ipmirdit teavstta ja ohppet fága. Go oahppit lohket oahppama váste, de leat iešguđetlágan áššeprosateavsttat guovddážiis. Fáktateavsttat lohkančehppodaga iskamis leat dábálaš oahppogirjeteavsttat, main sisdoallu bohtá ovdan go ovttastahtta verbála teavstta ja govvošiid.

Hástalusat: Ohppiin, geain leat ollu meattáhusat bargobihtáin, sáhttet leat iešguđet hástalusat. Teavsttat hástalit ohppiid dekodengálggaid, go sisttisdoallet muhtin hárvu adnon sániid. Dasa lassin hástaluvo ohppiid sátnepmárdus. Oahppit geat eai geavat ipmárdusstrategiijaid (nugo lohkat álgosáni ja govvošiid/govvateavsttaid), sáhttet vearrut vástidit, go ferte ovttastahttit dieđuid teavsttain ja govvošiidin vai gávdná vástádusaid gažaldagaide. Ohppiid mokta dahje beroštupmi áššái sáhtta maiddáai váikkuha dasa man ollu návccaid geavahit ipmirdit teavstta.

1.4 Mo geavahit bohtosiid viidásit oahppamii

Buot árvoštallan mii addojuvvo oahpahusas, gohčoduvvo dađistaga-árvoštallamin ja galgá ovddidit oahpahusa. Buot oahppit galget dan oažžut ja lea dehálaš ahte oahppit ipmirdit mii sis vurdojuvvo. Lea dehálaš ahte oahpaheaddjit geavahit iskama bohtosiid ávkin heivehit viidáset oahpahusa ohppiid dárbbuide.

Buorre formatiiva árvoštallan gohčoduvvo maiddái *oahppama várás árvoštallamin*, ja njeallje prinsihpa leat guovddášis go geavaha iskama bohtosiid viidásit bargui. Prinsihpat leat čilgejuvvon Oahpahuslága 3 kapihttala lánkaásahusas.

NJEALLJE PRINSIHPA

Ohppiid oahppaneavttut nannejuvvojit go sii

1. ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo
2. ožžot responsa ja besset gullat makkár kvalitehta sin barggus dahje bohtosis lea
3. ožžot rávvagiid mo sii sáhttet buorebut bargat
4. oassálastet iežaset oahppamis earret eará nu ahte árvoštallet iežaset barggu ja ovdáneami

Guovddáš čuoggát leat: Maid mihtuid galggan joksat, man muttus lean mun dáid mihtuid olaheami ektui ja mo galggan olahit daid?

Oahppit galget ipmirdit maid sii galget oahppat, ja mii sis vurdojuvvo

Go bargá geahččalemiiguin ja árvoštallamiin, lea dehálaš ahte oahppit dihtet manne sii árvoštallojuvvojit, ja mii sis vurdojuvvo. Oahppit fertejit diehtit manne lea dehálaš bargat lohkamiin vuodđogálgan. Humat ohppiiguin dan birra ahte mii lea geahččalemiid ulbmil, ja maid geahččaleapmi galgá mihtidit.

Atte dieđuid sin bargguid birra ja rávve movt ain sáhttet viidáseappot bargat

Fágalaš responsa lea guovddáš oassi árvoštallamis ja čuovvolahttinbarggus. Dát galget mitalit oahppái makkár kvalitehta sin bargguin, bohtosiin dahje ovdanbuktimiin lea. Galggat maid addit ráđiid ja bagadallat mo oahppit sáhttet buoridit bargguid. Iskama bohtosat ja dieđut čadaheami birra sáhttet addit dutnje gova das maid oahppi máhtta, ja mainna fertejit eambo bargat. Dán dieđu fertet bidjat oktii eará dieđuiguin mat dus leat oahppi birra, ja daid berret geavahit go ságastalat sihke ohppiiguin ja váhnemiiguin.

Oažžut ohppiid searvat árvoštallamii

Don berret ovttas ohppiiguin geahčadit geahččaleami. Go jearahalat ohppiin maid sii jáhkket iežaset máhttán, ja maid sii dárbbasit eambo hárvhallat, soaitá mielddisbuktit ahte oahppit ieža guorahallat maid máhttet. Manjel go bohtosiid leppet guorahallan, sáhtta ávkkálaš diktit ohppiid geahčadit vástadusaideaset ja guorahallat maid guhtege sáhtta bargat buoridit oahppama. Ohppiid iešárvoštallamat sáhttet addit dutnje dehálaš

dieđuid das mii sin mielas lea váttis, ja mainna fertejit eambo bargat. Iešárvoštallan sáhtta maid oažžut ohppiid diđolaččabun iežaset lohkanmáhtu hárrái.

**MO GEAHČČAT DAN NJEALLJE PRINSIHPA DAĐISTAGA-ÁRVOŠTALLAMIS OVTTAS
GEAHČČALEAMI ČAĐAHEMIIN**

- ✓ *Mo galggan mun ráhkkanahhtit ohppiid geahččaleami čađaheapmái vai dahkko ulbmila mielde ?*
- ✓ *Mo galggan mun geavahit bohtosiid addin dihte fágalaččat vuoduštuvvon dieđuid ohppiide, mat ovdánahttet sin viidásit oahppama?*
- ✓ *Mo galggan mun oažžut ohppiid searvat viidásit bargui bohtosiiguin?*
- ✓ *Mo oahppit sáhttet leat mielde árvoštallat iežaset barggu?*

2 OVDAL GEAHČČALEAMI

Ovdal go čađahat lohkančehppodaga iskama lea dehálaš ahte leat vuđolaččat geahččan čađahanbagadusa. Dan gávnnat PAS:s. Muhtin oassegeahččaleamit galget čađahuvvot áigemeari siskkobealde. Bagadusas čuožžu man guhkes áiggi oahppit ožžot geavahit čoavdit bargobihtáid juohke siiddus. Jus diktá ohppiid geavahit nu guhkes áiggi go dárbbášit, de sáhttet mánggas dain riskaohppiin máhttit buot bargobihtáid. Dalle eai beasa diehtit geavahit go sii heittot (uhensiktsmessig) strategiijaid. Dan dihte ferte čuovvut dárkkilit mearriduvvon áigemeriid.

2.1 Dieđut váhnemiidda

Lea dehálaš ahte váhnemat ožžot dieđuid geahččalemiid birra ovdal čađaheami. Oahpahusdirektoráhtta lea ráhkadan diehtujuohkingihppagiid váhnemiidda maid gohčodit: *Diehtu kártengeahččalemiid birra giđđat 2015*. Diehtujuohkingihppagat sáddejuvvojit ohppiid mielde ruoktot, ja berrejit maidái biddjot skuvlla ruovttusiidui dahje oahppolávdái.

Gihppagat leat jorgaluvvon sámegillii (davvi-, lulli- ja julevsámegillii) ja engelasgillii. Daid sáhttá viežžat pdf-fiilan Oahpahusdirektoráhta neahttasiiddus. Gihppagat almmuhuvvojit buori áiggis ovdal lohkan- ja rekhenastingeahččalemiid čađaheami.

2.2 Dieđut ohppiide

Oahppit galget oažžut dieđu kártengeahččalemiid birra seammás go juogát gihppagiid váhnemiidda. Lea dehálaš ahte geavahat buori áiggi čilget mii kártengeahččaleapmi lea, ja manne sii galget dan čađahit, ja mii dan oktavuodas dáhpáhuvá ja goas.

Ovdal čađaheami sáhtát oahpásmuhttit ohppiid geahččalandilálašvuhtii. Oahppit sáhttet oažžut bargobihtáid maid galget čoavdit sullasaš eavttuiguin go kártengeahččaleamis juo leat ge. Oahppit galget oažžut dieđu dan birra ahte galget bures guldalit, bargat juste nu go siđat ja vuordit dassázii go don divttát sin joatkit barggu. Oahppit fertejit diehtit ahte dus ii leat lohpi veahkehit sin bargobihtáiguin čađahettiin lohkančehppodaga iskama. Ieš kártengeahččaleapmi ii oaččo geavahit hárhjhallamii.

DÁRKKISTANLISTU OAHPAHEADDJÁI OVDAL ČAĐAHEAMI

Mun lean

- ✓ várren buori áiggi geahččaleami čađaheapmái
- ✓ ovdagihtii dárkkilit lohkan dán bagadusa ja *Čađahan- ja árvoštallanbagadusa*
- ✓ fuolahan váhnemiidda diehtujuohkingihppagiid ja ahte sii dihtet čađaheami ja viidásit čuovvoleami birra
- ✓ hupman ohppiiguin ahte geahččaleapmi galgá leat ávkin oahpaheaddjái vai son sáhttá addit ohppiide nu buori oahpahusa go vejolaš
- ✓ várren áiggi manjel čađaheami árvoštallamii ja ovttaskas oahppi bohtosiid čuovvolahttimii

3 GEAHČČALEAMI ČAĐAHETTIIN

Čađahan- ja árvoštallanbagadus, mii čilge mo galggat čađahit geahččaleami, lea almmuhuvvon PAS:i, <https://pas.udir.no>. Das lea maid árvoštallanbagadus mii čilge mo galggat divvut geahččalemiid. Skuvlla rektor addá dutnje beassanlobi PAS:i.

Lea du bargu oahpaheaddjin fuolahit ahte oahppit leat oadjebasat ja lea buorre bargodilli čađaheami áigge. Vuohki mo ovdanbuvttat bargobihtáid sáhtta váikkuhit dasa mo oahppit vásihit iskandilálašvuoda, ja nu maddái váikkuhit bohtosiidda. Dan dihte fertet leat dihtomielalaš iežat jođihanrollii, fuolahit bargoráfi luohkkálanjas, ja geavahit buori jiena, ja čielgasit dadjat dan maid logat. Don fertet láidestit bargguid njuovžilis ja dássedis leahtuin ja árvoštallat bargobihtáid barggadettiin man guhkes áiggi galgá geavahit oassebargguide main ii leat áigemearri. Jus guhtege oassegeahččaleapmi bistá menddo guhká, sáhttet oahppit dolkat ja mášohuvvat.

3.1 Ohppiid áican

Ohppiid vuohki bargat geahččalemiin sáhtta addit ávkkálaš dieđuid sin lohkanálggaid birra. Sihke oahppit geat barget njozet dahje menddo jođánit/háreheamet, sáhttet leat dakkárat geat rahčet juogamainna. Sáhtta leat ávkkálaš árvoštallat bargá go oahppi fuolalaččat vai lea go mášoheapme barggadettiin. Váikko don soaittát ráhkkanan čađaheapmái ovttas ohppiiguin, soaitá goitge geahččalandilálašvuolta leat amas.

Oahpaheaddji čađahanbagadusas gávnnat áicanskovi. Dan skovvá sáhtat registreret ohppiid geat ovdamearkka dihte leat mášoheamet, barget njozet dahje dávjá sihtet gearduhit bagadusa.

Evttohus dasa maid berre dárkot dahje áicat

- Sávrivuohta: fuolalaš ja dárkil, dárkilmeahttun, mášoheapme giedaiguin ja julggiiguin, viggá guođdit sajis, vuollána
- lešheanalašvuolta: lešheanalaš, ii leat iešheanalaš, geahččá sutnje gii čohkká bálddas, sihtá gearduhit bargobihtá, sihtá veahki vai ipmirda bargobihtá.
- Barganleahttu: Jámma buorre, hui buorre, geargá menddo jođánit bargobihtáin almmá dárkkiskeahtta, bargá njozet, ii geargga bargobihtái(gui)n
- Fágalaččat sihkar: Orru sihkar go čoavdá bargobihtáid, orru eahpesihkar ja jurddaša, čállá vearrut, sihku ollu, ohca doarjaga bustávtagovain seainnis

3.2 Praktihkalaš dieđut

Berrejit leat guokte oahpaheaddji luohkkálanjas go geahččaleapmi čađahuvo, vai buoremus lági mielde sáhtta áicat ohppiid go barget geahččalemiin. Lea maid vejolaš juohkit luohká ja čađahit geahččaleami unnit joavkkuin. Oahpaheaddji gii dovda ohppiid deavdá áicanskovvi mii geavahuvo kártemii čađaheami áigge. Jus leat akto joavkkuin ja lea váttis noteret čađahettiin, de lea dehálaš ahte deavddat skovi njuolga čađaheami manjel jus lea mihkke erenoamáš maid berre muitit.

Lea dehálaš ahte siđat ohppiid čorget bevddiideaset ovdal go álgibehtet, ja váldit eret bustávvalinnjá jus dakkár lea beavddis. Bustávvagovat mat leat seinniin eai galgga váldot eret. Muhtin oassegeahččalemiin galgá váldit áiggi, ja de fertet leat diibmu/ bissehandiibmu olámuttos čađahettiin. Galggat maiddái sirddášit bevddiid jus lea vejolaš, vai oahppit eai beasa geahččat nuppiideaset vástádušaid.

4 GEAHČČALEAMI MAŊŊEL

Dán oasis čilgejuvvo mo galggat čuovvolit bohtosiid maŋŋel čađaheami.

Don fertet divvut geahččalemiid árvoštallanbagadusa mielde mii lea čađahanbagadusa maŋágeahčen (gávđno PAS:s). Ohppiid bohtosiid galgá árvoštallat sierra beroštumi ráji vuodul mii lea biddjon guđege oassegeahččaleapmái (gč. 4. s.). Muite várret buori áiggi bohtosiid árvoštallami!

OAHPAHEADDJI DÁRKKISTANLISTU MAŊŊEL GEAHČČALEAMI

Mun galggan

- ✓ geahčadit dárkileappot bohtosiid main oahppit leat ožžon unnit čuoggáid dahje juste dan mađe ollu čuoggáid go sierra beroštumi rádji lea.
- ✓ árvoštallat maid sii leat máhtán/eai máhtán guđege bargobihtás
- ✓ árvoštallat gerge go oahppit áigemearrái daiguin bihtáiguin main lei áigemearri
- ✓ bidjat bohtosiid oktii eará dieđuiguin mat leat ohppiid birra, earret eará áicamiid mat leat dahkkon barggadettiin iskamiin
- ✓ fuolahit ahte oahppit geat dárbbasit erenoamáš čuovvoleami ja sin váhnemat ožžot dieđu bohtosiid, ja viidásit čuovvoleami birra

4.1 Mo čuovvolit ohppiid geat leat sierra beroštumi ráji vulobealde dahje juste bajábealde

Kártengeahččaleami boadus galgá adnot vuolggasadjin oahppiságastallami ja oahppi čuovvoleami viidásit plánemii. Ságastallan ferte lágiduvvot oanehis áiggi maŋŋel čađaheami, vai oahppi muitá eanas oasi iskkadanbargguin. Ovttas ohppiin sáhtát bidjat vuoruhuvvon oahppanulbmiliid lohka ja čállima viidásit bargui. Bohtosiid fertet maid gaskkustit váhnemiidda. Buorre ovttasbargu gaskkal du ja váhnemiid sáhttá dahkat ahte oahppi joksá ulbmiliid mat biddjojit. Váhnemat galget dovdat oadjebassan dasa ahte don oainnat oahppi ja ahte son oažžu buori čuovvoleami jođáneamos lági mielde. Lea dehálaš deattuhit muhtin realisttalaš mihtuid hávális, mat leat ávkin ohppiid viidásit barggus ovdánahttit lohkanálggaid.

Vejolaš gažaldagat ohppiide geat leat vulobealde dahje juste sierra beroštumi ráji alde

- Mo du mielas lei čađahit dán geahččaleami?
- Ledje go muhtin bargobihtát maid it ipmirdan mo galgá čoavdit?
- Makkár bargobihtát ledje váddásat? Makkárat bargobihtáiguin manai bures?
- Ledje go sánit maid it ipmirdan?

4.2 Viidásat kárten ja doaimbajut

Ohppiid lohkančehppodaga iskan addá midjiide dieđuid gálggaid birra maid dárbašit diehtit go galgat veahkehit oahppi viidáseappot. Seammas ferte kártengeahččaleapmi leat doarjjan du iežat árvvoštallamiidda: áiccadeapmi, árvvoštallan ja doaimbajuid johtui bidjan galget “vázzit giehtalaga.”

Oahppi boadus kártengeahččaleamis čájeha maid oahppi máhttá bargat veahki haga dihto muttus. Go geavahat kártengeahččaleami dávgasit (dynamisk), namalassii ovttasbargat ohppiin, de oaččut dieđuid ovdamearkka dihte das makkár strategiijaid oahppi geavaha, oahppi bargoleahtu, movtta ja oahppaneavttuid. Fuomášumi ferte bidjat dasa mo sáhttá *veahkehit oahppi viidáseappot*, vai oahpahuš heivehuvvo buoremus lági mielde oahppái.

Go geavahat oassegeahččaleami mas oahppi lea ožžon unnit dahje jur dan mađe čuoggáid go sierra beroštumi rájis, de sáhtát dárkot dahje áiccadit mo oahppi čoavdá barggu akto. Dasto fertet gávnnaht makkár ja man ollu doarjaga oahppi dárbaša vai máhttá bargobihtáid. De lea ge dehálaš ipmirdit makkár hástalusaid guhtege bargobihtáid sisttisoallá (geahča oassegeahččalemiid čilgehusa dás ovdalis). Go buohtastahttá dán dieđu dieđuiguin maid leat oahppis ožžon dan botta go čoavdá bargobihtá, de sáhttet vuollelis čilgejuvvo doaimmat veahkkin dutnje heivehit oahpahuš oahppi dárbbuide.

Mearkkaš ahte *sierra beroštumi rájji* ii sáhte geavahuvvot dynámalaš kártemii, go dát leat ráhkaduvvon dan váste ahte oahppit barget iešheanalaččat, standardiserejuvvo čilgehusa mielde.

Vuollelis čilgejuvvo doaimmat berrejit álo geavahuvvot oaivválaččat ja deattuhit ipmárdusa. Bustávat ja bustávvaovttastumit maid oahppit leat hárhellan, berrejit nu jođánit go vejolaš geavahuvvot olles sániin. Ovttaskassánit maid oahppi lea hárhellan, berrejit farggamusat geavahuvvot cealkagiin. Oahppit galget lohkat ja čállit muosáhuš váste, fága oahppama váste ja vai iežaset jurdagiid ovdanbuktet, ii ge dušše bargat teknihkalaš gálggaguin. Go geavaha oaiviladdi teavstaid dan sadjái go bođu sániid, de oahppit ohcagohtet oaivila logadettiin. Sániin sáhttá mearkkašupmi rievdat dan mielde makkár konteavsttas leat. Seamma ládje galget oahppit čállit muitalan dihte, eai ge dušše hárhellat riektáčállima.

Jus oahppis leat heajos sátnelohkangálggat, soaitá heivet geavahit 2. dahje 1. ceahki lohkančehppodaga iskama vuolggasadjin viidásit kártemii.

Muhtin oassegeahččalemiin leat mánga gálgga. Lea dehálaš kártet guđiiguin dáiin gálggain oahppi rahčá, vai oahppi čuovvoleapmi šaddá nu dárkil go vejolaš. Jus oahppi lea vulobealde sierra beroštumi rájji mánga oassegeahččaleamis, de lea maiddái lunddolaš iskat oahppi oainnu ja gulu.

Viidásit kárten ja doaimbajut lea čilgejuvvo ovttaskas oassegeahččaleami vuodul. Juohke oassegeahččaleamis lea teaksta juhkkajuovvon guovtti oassái, namalassii **árvvoštallan** ja **doaimba**. Čuoggát **árvvoštallama** vuolde čalmmustahttet **maid berret kártet viidáseappot** jus oahppi oažžu unnit čuoggáid go dahje jur eanebuš go sierra beroštumi rájji lea muhtin oassegeahččaleamis. **Doaimbajuid ovdamearkkat** čalmmustahttet mo sáhtát boahit johtui ohppiid viidásit veahkehemiin. Ii leat dárbu álggahit doaimma mii lea čilgejuvvo dakkár árvvoštallančuoggá vuolde maid oahppi hálddaša.

Lohkat sániid

Árvoštala

man galle sátnedivji/sátneláhkki lea oahppi geahččalan, man galle lea bargan riehta. Oahppit geat leat geahččalan ollu sátnedivjiid, ja ollu vástidan boastut, vigget lohkat jođánit ja dárkilmeahttumit (ii leat ortográfalaš máhttu). Oahppit geat leat geahččalan unnán sátnedivjit ja ožžon unna feaillaid, barget njozet ja áinnas fonologalaččat.

Árvoštala

jietnada go oahppi buot sániid (lohká fonologalaččat).

Doaibma

Daga ohppiid dihtomielalazžan dasa ahte leat iešguđet lohkanvuogit. Sáhtta geassit oktii bustávvejietnadagaid sátnin – dahje sáhtta dovdat sáni bajil go lea lohkan dan mángii ovdal.

Bargat ortográfalaš lohkamiin, mearkkaša ahte oahppi geahččala oidnit man sáni bustávat sulastahttet ovdal go lohká jitnosit. Oahppi galgá maiddái jurddášit maid sátni mearkkaša, ja mo daddjo. Geavat oanehis sániid, degomat mun, don, son, mii jna. Bargi álkis teavstaiguin mat sistisdollet dáid sániid. Sániit berrejit geardduhuvot mángga cealkagis. Jus oahppi ii máhte lohkat sáni, de logat don, ja oahppi gearduha (dainna lágiin dovdá oahppi ahte son máhtta). Loga sáni fonologalaččat loahpas iskan dihte ahte leahppi lohkan riehta vuosttaš háve.

Hárjehallat lohkat sániid mat čállojit eará ládje go daddjojiet ortográfalaččat, ovdamearkka dihte sániid main leat diftonggaid, bustávvaovttastumit dego –llj-, -ddj-, nj- jna.

Hárjehallat allafrekveanta sániid lohkat, ja bargat daid dovdat cealkagiin: lea, lean, eaba

Čájjet ohppiide ahte mánga bustávvačoahkáža leat ovttaláganat mánga sánis. Ovdamearkka dihte guovddáškonsonánttat –lbm-, rbm-; gehčosat –n, -beahtti, behtet; ja suorgásat mat bohtet dávjá:-lit, -šit, -smuvvat, -goahtit jna. Dainna lágiin ohppet dovdat bajil sátnesiid ja dasto maid dárkileappot dekodejit.

Árvoštala

árvádallá go oahppi, dahje geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategijja.

Doaibma

Hárjehala dárkilit dekodet fonologalaččat. Juohke bustávva čállojuvvon sánis ferte kodejuvvot bustávvejietnadahkan ovdalgo jietnadagat gessojuvvot oktii sátnin. Dat gáibida ahte oahppi lea automatiseren bustáva ja jietnadaga oktavuoda.

Čalmmustahte ahte sáhtta leat dušše okta bustávva mii earuha guokte sáni, vai oahppi ipmirda man dehálaš lea lohkat dárkilit. Ovdamearkka dihte “Dá lea *du* biila” ja “Dá lea *mu* biila”. Hárjehallet lohkat dárkilit.

Divtte ohppiid lohkat ollu. Oahppit dárbašit ollu lohkat vai automatiserejit sátnelohkangálggaid.

Árvoštala

máhtta go oahppi geassit bustávvejietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Barget bustávvejietnadagaid oktii geassimiin, dainna lágiin ahte geavahehpet bustávabrihkáid. Deattut riibmasániid dego áigi – dáigi – láigi – ráigi. Daja čielgasit sáni /áigi/, ja bordde bustávabrihkáid sátnin. Oahppi áđđestallá du ja “lávlu oktii” jietnadagaid seammás go čuovvu suorpmain bustávabrihkáid. Álgi sániiguin main leat moadde jietnadaga (konsonánta – vokála – konsonánta) ja čállojit nu go daddjojít. (omd. mus, dus, sus, mis, dis, sis jna)

Daga veaháš váddáseabbon ja lasit riibmasániide njealját (viđát) bustáva, ovdamearkka dihte áigi – láigi – dáigi. Oahpat oahppi lohkat nu ahte juohká sániid unnit osiide dego stávvaliidda. Oahpahala speažžut stávvaliidda rytma: ái-di, ái-gi. Bargi dađistaga sániiguin main leat konsonántaovttastumit.

Árvoštala

dovdá go oahppi buot bustámaid sihkkarit: máhtá go čatnat oktii buot bustámaid ja jietnadagaid ja nuppe ládje, jođánit ja doaimmalaččat.

Doaibma

Hárjehalli bustámaid maiguin oahppi rahča, ja daidda gullelaš jietnadagaid. Hubmi jietnadaga birra, gokko njálmmis dat ráhkaduvvo, ja makkárat bustávat mat gullet jietnadahkii leat oaidnit. Geavaheahkki bustámaid ávkkálaš dilálašvuodain, lohkki dahje čáli earakilis sániid ja cealkagiid mat sisttisdoallet bustámaid maiguin bargabeahtti

Fuolat erenoamážit sániid main okta jietnadat čállojuvvo mánggain bustávain (ovdamearkka dihte nj, lj, dj), diftonggat sáhttet maid leat hástalusson mánga oahppái.

Geavahit PC bustámaid ja sániid čállimii sáhtá leat ávkkálaš ja movttiidahtti go lea bargame bustávamáhtuin. Čállit boallobevddiin mas lea jietna doarjjan addá vejolašvuodaid geardduhit mángii bustáva ja jietnadaga oktavuoda.

Čállit sániid

Árvoštala

čállá go oahppi buot sániid fonologalaččat, vai čállá go muhtin sániid ortográfalaččat (čállá olles sáni riehta, váikko čálloge eará ládje go daddjo).

Doaibma

Bargga ortográfalaš čállimiin. Bargga stuorát ortográfalaš ovtadagaiguin go ovttaskas bustávaiguin.

Muittut ohppiid ahte eai buot sánit čállo nu go daddjojít: ovdamearkka dihte “áddjá, njeallje” Muhtin jietnadagat čállojit guvttiin dahje golmmain bustávain, ovdamearkka dihte /nj/, /lj/, /dj,/ ja dát soitet leat erenoamáš hástaleaddjit muhtimiidda. Nu maiddái guovddáškonsonánttat degomat –rbm-/ -rpm-, -lhm-/ -lmm-, ja earát mat jietnaduvvojít eará ládje go čállojit. Čohkke sániid sátnejoavkkuide, degomat mánggalágan nj-sániid ovttá ráidui, lj-sániid nuppi ráidui ja nu ain. Maiddái dássemolsašumiid berre juohkit guovddáškonsonántajoavkkuide.

Hárjehallet allafrekveanta sániid, ja bargat daiguin cealkagiin: *doai, moai, eai, jna.*

Árvoštala

máhtá go oahppi analyseret ovttaskas jietnadagaid sánis (fonologalaš analysa) ja čállit sániid jienas jitnii. Fuomáš erenoamážit mo oahppi čállá sániid main jietnadagat čállojit mánggáin bustávain (degomat nj, dj), guovddáškonsonánttaid ja diftonggaid. Mángga oahppi mielas daid lea vättis čállit.

Doaibma

Oza čalmmi gova. Čájjet ohppiide ahte sánis leat guhtta jietnadaga: /č/, /a/, /l/, /b/,m/, /i/. Fuomášuhte ohppiid ahte dat jietnadat mii čállojuvvo /b/ ii gullo seammalágánin go b mii lea sánis *bátni*. Váldde vuođu ohppiid dahje iežat suopmanis ja mo das daddjojit dien lágan guovddáškonsonánttat. Čilge ahte dat gullo švá-vokálan dahje áibmobissáneapmin, muhto galgá čállojuvvot b. Dát guoská maid eará seammasullasaš dássemolsašumiide main ná merkejuvvo diekkár dáhpáhus, degomat -rbm-, -rdn-, -rgŋ- jna. Sázo gova vuollái: _ _ _ _ _ . Oahppi cuoigu ja muitala guđet jietnadagat heivejit guoros sajiide. Čále dasto bustávaid rievttis sajiide.

Speallat Scrabble Junior bustávabrihkáiguin. Maid sániid sáhtá oahppi čállit dáiguin brihkáiguin?

Árvoštala

máhtá go oahppi bustávaid bures

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás *Lohkat sániid*

Árvoštala

máhtá go oahppi hábmet buot bustávaid čálalaččat.

Doaibma

Hárjehala bustávahámiid maiguin oahppi rahčá. Sáhtá suorpmain čuovvut bustávaid mat leat sárgojuvvon báhpirii, seammás go dadjá bustávii gullelaš jietnadaga. Jus lea dárbu, de doala oahppi gieđa ja veahket su jođihit suorpma bustávahámi mielde. Dadjii bustávajietnadaga seammás. Lea dehálaš geardduhit mánggii, vai oahppi beassá čállit ja hábmet bustávaid seammás go dadjá jietnadaga.

Áddet sániid

Árvoštala

oahppi doabaipmárdusa ja duogášmáhtu.

Doaibma

Barget systemáhtalaččat nannen dihte ohppiid sátneriggodaga. Vižžet ovdamearkkaid teavsttain mat adnojit 3. ceahkis, dahje fáttáid birra mas oahppi berošta.

Bija fuomášumi sihke sáni *hápmái* (vokálat/konsonánttat, stávvalat, sojahanminstarat, sánit sánis jna.) ja *sisdollui*.

Geavat jurddakártta dan váste ahte kártet ohppiid sátneriggodaga, ja reaidun viiddidit oahppi semánttalaš fierpmádaga/assosiašuvnnaid sáni birra, geavahat dasa teavstta, symbolaid, govaid ja govvošiid.

Ohcet synonymaid, antonymaid ja sániid mat dávjá geavahuvvojit ovttas sániiguin (dadjanvuogit, frásat) maid áiggut dalle deattuhit.

Láže dili vai oahppit besset oaidnit ja gullat sániid iešguđet oktavuodain, ja vai besset ieža váldit atnui ođđa sániid dainna lágiin ahte ieža ráhkadit cealkagiid.

Lea vuogas čielgasit deattuhit sátneipmárdusa oahpahusas. Bija áiggi bargat sániiguin ja doahpagiiguin, veahket ohppiid dihtomielalaččat dutkat sániid iešguđet mearkkašumiid ja iešguđet geavahusaid. Oahpat ohppiid bisánit ja smiehttat sániid mearkkašumi ja jearrat čilgehusa sániide jus eai ipmir.

Áddet maid lohká

Árvoštala

oahppi lohkanstrategiijageavaheami ja sin návcca dárkot iežaset lohkama.

Doaibma

Čájjet konkrehtalaččat mo iešguđetlágan lohkanstrategiijaid geavaha, ja atte ohppiide mánga vejolašvuoda geavahit strategiijaid. Bargat loahkastrategiijaiguin ferte leat integrerejuvvon oassi teaksta- ja fágabargguin. Ulbmil lea ahte oahppit dađi mielde geavahišgohtet lohkanstrategiijaid doaimmalaččat, váikko eai leat sierra bivdojuvvon dan dahkat.

Čájjet konkrehtalaččat mo sáhttá lohkat iešguđet vugiid mielde, dan mielde makkár teakstašládja lea ja mii lea ulbmiliid.

Ovdal lohkama:

Mearrit mii lea lohkama ulbmil: *Manne galggat dán teavstta lohkat? Leago suohttasa dihte/áiggegollun, vai galggatgo gávdnat vástádusa muhtin gažaldagaide? Mo áiggut lohkat dán? Jođánit gávdnan dihte muhtin dieđuid, vai dárkilit oahppan dihte juoidá ođđasa?*

Einnos teavstta sisdoalu: *Geahča buollinčáskadanbiilla gova girjji olggobealde. Man birra jáhkát dán teavstta leat? Loga dárkilit ja guorahala girjji nama, govvosiid ja bajilčállagiid. Ságastallat vásáhusaid birra, mat ohppiin leat leamaš dainna man birra galget lohkat, sáhttá buoridit ohppiid lohkanmovtta. Maid dieđát dán birra ovdalaččas? Čále áinnas jurddakárta dahje sárggo.*

Logadettiin:

Sihkkaris sátnelohkan: *Máhtát go lohkat ja ipmirdit juohke sáni teavsttas? Loga teavstta ođđasit vai fáhtet cealkagiid ja cealkkaosiid sisdoalu. Bisán ja jurddaš lea go mihkke maid lea váttis ipmirdit, sihke sániid ja cealkkaosiid. Lea go teaksta dan birra maid jáhkket ovdal go álget lohkat? Jus ii, man birra de lei teaksta?*

Manjel lohkama:

Čoahkkáigease teavstta sisdoalu: *Man birra lei teaksta? Ráhkát jurddakárta, sárggo, čále dahje ságastala sisdoalu birra. Maid máhtát dál fáttá birra, maid it máhtán ovdal?*

Ráhkát loahppabohtosiid: *Lea go álo nu ahte bussát bivdet lottiid?*

Árvvoštala iežat vásáhusaid ektui: *Leat go goassege oaidnán bussá čohkkámin badjin muorragierragis?*

Árvit teavstta joatkaga: *Mo doaivvut mannan bussáin maŋnel go dan gádjo eret muoras?*

Suokkardala iežat ipmárdusa: *Teavsttas čuožžu ahte Biera gulai sirenaid. Manne jáhkát ahte buollinčáskadanbiila bođii? Gávnnahat go dan go geahčat govaide? Maid don jáhkát dás geavvan? Bija ohppiid joavkkus bargat geahččalan dihte oahppanstrategiijaid ja hupmat eará ohppiiguin dan birra maid leat lohkan, maid imaštallet maŋnel go leat lohkan teavstta. Bija ohppiid muitalit guhtet guimmiidasaset maid leat oahppan, ja maid leat bargan oahppat dán. (Oahppit fertejit beassat vásihit ahte sii ipmirdit buorebut go geavahit mánggalágán strategiijaid, jus galget váldit daid atnui strategiijaid almmá gohččuma haga.)*

Árvvoštala

ohppiid doabaipmárdusa ja duogášmáhtu

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Áddet sániid.

Árvvoštala

rahčēt go oahppit sátnelohkamiin, ja makkár strategiija oahppi geavaha sátnelohkamii.

Árvvoštala

jietnada go oahppi buot sániid logadettiin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid.

Árvvoštala

árvádallá go oahppi sániid dahje geavaha go eahpesihkkaris fonologalaš strategiija.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid.

Árvvoštala

máhtta go oahppi geassit jietnadagaid oktii sátnin.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid.

Árvvoštala

lea go oahppis sihkkaris bustávamáhttu.

Doaibma

Geahča doaimmaid čuoggás Lohkat sániid.

4.3 Čuovvolit bohtosiid oahpaheaddjejoavkkus

Vuodđogálggat leat ovttahttojuvvon buot fágaid gelbbolašvuodamihttomeriide. Danne lea lohkančehppodaga iskama čuovvoleapmi dehálaš buot oahpaheddjiide. Go oahpaheaddjit čoahkkáigesset geahččalemiid bohtosiid ovttas, sáhttet sii oažžut oppalašgova sihke das maid oahppit máhttet, ja mainna guhtege ferte bargat eambo guđege fágas. Dát lea hui dehálaš eandalii daidda ohppiide geat ožžot čuoggáid vulobeallai dahje juste bajábeallai sierra beroštumi ráji. Čuoggá vuolde ovttaskas oahppi čuovvoleamis, addojit muhtin ovdamearkkat mo dán ohppidjoavkku čuovvolahttá.

Go skuvla analysere bohtosiid, lea dehálaš muitit báikkálaš dili, earret eará báikkálaš oahppoplánabarggu, ángiruššansurggiid dahje ovttaskas jahkebuolvva dahje ovttaskas ohppidjoavkku sierranasvuodaid. Bohtosiid árvoštaldettiin ferte váldit vuhtii ohppiid oppalaš eavttuid, ohppiid gálggaid, bargomovtta ja ángirvuoda bargat.

Gažaldagat oktasáš guorahallamii ja ságastallamii

- ✓ Leat go bohtosat nu go vurdojuvvon?
- ✓ Oaidnit go minstariid/tendeanssa min skuvlla bohtosiin?
- ✓ Leat go mis eará dieđut mat duodaštit dahje njeidet kártengeahččaleami bohtosiid?
- ✓ Čájehit go bohtosat kártengeahččaleamis ahte lea dárbu eambo kártet?
- ✓ Makkár váikkuhusaid addet bohtosat skuvlla viidasit bargui?
- ✓ Maid mii sáhttit bargat buoridit bohtosiid maiguin eat leat duhtavaččat?
- ✓ Makkár doaimmaid sáhttit mii álggahit ohppiid ektui geat leat vulobealde ja juste sierra beroštumi rájis?

5 SKUVLAJODIHEADDJI OVDDASVÁSTÁDUS

Dán listtus oaidná mii skuvlajodiheaddji ovddasvástádus lea ovdal čađaheami, čađahettiin ja maŋŋel čađaheami.

Skuvlajodiheaddji galgá:

OVDAL	ČAĐAHETTIIN	MAŊŊEL
<p>- lohkan <i>Retningslinjer for gjennomføring</i> ja oahpásmuvvan oahpaheaddjebagadussii</p> <p>- fuolahit ahte oahpaheaddjit dovdet oahpaheaddjebagadusaid sisdoalu</p> <p>- fuolahit ahte kártengeahččaleamit čađahuvvojit nu go čilgejuvvon <i>Retningslinjer for gjennomføring</i></p> <p>- čuovvut mielde dehálaš dieđuid www.udir.no siiddus</p> <p>- fuolaha ahte váhnemat leat ožžon dieđu čađaheami birra, ja ahte váhnengihpa dahje diehtočálus eaktodáhtolaš geahččalemiide lea juhkkjuvvon buori áiggis ovdal čađaheami.</p> <p>- Leat olámuttos go oahpaheaddjit dárbbasit veahki dahje doarjaga ráhkkanit čađaheapmái.</p> <p>- gozihit ahte skuvla lea ožžon geahččalangihppagiid ja iskat ahte lohku ja giella lea riehta</p>	<p>- doarjut oahpaheddjiid geahččaleami čađahettiin</p>	<p>- čuovvolit bohtosiid skuvladásis báikkálaš ovdánahttinbarggus</p> <p>- láhčit dili nu ahte oahpaheaddjit sáhttet čuovvolit ohppiid geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái</p> <p>- fuolahit ahte daid ohppiid váhnemat, geat bohtet sierra beroštumi ráji vulobeallái, ožžot dieđu bohtosiid birra ja movt skuvla áigu dáinna viidáseappot bargat, ja ahte dat biddjo oktii eará relevánta dieđuiguin mat oahpaheaddjis leat ovdalaččas</p>

6 Gos gávdná rávvagiid, dieđuid ja heivvolaš resurssaid

LOHKAMA BIRRA VUOĐDOGÁLGAN	
<i>Maid vuodđogálggaid galget oahppit máhttit?</i>	Máhttoloktema oahppoplánain gávdnojit dieđut: www.udir.no/lareplaner/kunnskapsloftet/
<i>Mii lea lohka vuodđogálga ja mo dat ovdána?</i>	Vuodđogálggaid rámmavuogádat http://www.udir.no/Lareplaner/Forsok-og-pagaende-arbeid/Lareplangrupper/Rammeverk-for-grunnleggende-ferdigheter/
<i>Gos gávnnan eambbo resurssaid ja materiálaid oahppi viidásit čuovvoleapmái?</i>	www.lesesenteret.no

GEAHČČALEAMI JA ÁRVVOŠTALLAMA BIRRA	
<i>Gos gávnnan eambbo dieđuid árvvoštallama ja geahččaleami birra?</i>	Árvvoštallan www.udir.no siiddus
<i>Mii lea skuvlajodíheaddji bargu kártengeahččalemiid oktavuodas?</i>	Loga Retningslinjer for gjennomføring av kartleggingsprøver mii almmuhuvvo www.udir.no
<i>Gos gávnnan bagadusa kártengeahččaleami čadaheapmái?</i>	Prøveadministrasjonssystemet (PAS) https://pas.udir.no
<i>Gos sáhtán lohkat eambbo oahppama árvvoštallama birra?</i>	Oahppama árvvoštallama birra www.udir.no/vfl

Schweigaards gate 15
Postboks 9359 Grønland
0135 OSLO
Telefon 23 30 12 00
utdanningsdirektoratet.no